

подросткового возраста. Определены основные возрастные и психологические особенности учащихся, обоснована необходимость их учета в процессе структурирования содержания учебников. Уточнено значение психоэмоциональной и волевой сферы личности в процессе обучения.

Проблема формирования содержания учебников географии для основной и старшей школы приобретает особое значение в связи с тем, что возрастают требования к современному учебнику. Это объясняется тем, что потоки информации, которые растут в современном мире, должны определенным образом воспроизводиться в учебниках, поэтому возникает проблема как изменения количества, так и качества информации в обновленных учебниках.

Ключевые слова: личность; критическое мышление; личностное развитие.

Kovchyn N.

MODERN GEOGRAPHY TEXTBOOK AS A MEANS OF PERSONALITY DEVELOPMENT OF SECONDARY AND HIGH SCHOOL STUDENTS

The article outlines and justifies psychological and pedagogical approaches to producing a textbook for secondary and high school as a means of personality development of teenage students. Thus, the article determines main age and psychological characteristics of students, emphasizes the necessity of taking the latter into account when structuring textbook content and clarifies importance of psycho emotional and volitional spheres in the learning process.

The issue of formation of textbooks content is getting more and more actual due to increasingly bigger demands placed on a modern textbook. The need for changes has been caused by the information flows growth in the modern world that must be reflected in textbooks. Therefore, we are facing a problem of present textbooks information to be changed both qualitatively and quantitatively in new textbooks.

Personality development contributes to formation of student's realistic self– concept, copy resources, internal locus of control, formation of psycho emotional and volitional spheres, critical thinking, development of emotional intellect, civic stand.

What makes these processes effective is modernized textbooks produced taking into account both current global processes in the world, in the country and specifics of students' psychological, intellectual development in the secondary and high school, dynamics of personality formation in the young and older teenage age.

New textbooks must not only contribute to the formation of holistic picture of the world based on the systematic integrative knowledge, but also to adaption of student's personality in the modern global informational and geopolitical space. The challenge of improving textbooks needs further studying.

Keywords: personality; critical thinking; personality development.

УДК 371.671.11+372.893:2-1

ПІДРУЧНИКИ З ІСТОРІЇ УКРАЇНИ ДЛЯ 8 КЛАСУ: АНАЛІЗ РЕЛІГІЄЗНАВЧОГО СКЛАДНИКА

В. Ю. Кришмарел,
кандидат філософських наук,
старший науковий співробітник
Інститут педагогіки НАПН України,
e-mail: krishmarel@ukr.net

Статтю присвячено аналізу підручників з історії України для 8 класу загальноосвітніх навчальних закладів з точки зору реалізації релігійнознавчого складника, який виступає

невід'ємною частиною формування компетентності «Обізнаність та самовираження у сфері культури». Проведене дослідження засвідчило, що виклад релігієзнавчого складника є християноцентричним, але порівняно з попередніми підручниками – значно більш виваженим, насиченим термінологічно, документально, візуально. Інші релігійні течії, практично, залишаються поза увагою. Окрім того, є тенденція до формування асоціативних аксіологічних зв'язків «мусульманин – ворог», «поляк – католик – ворог», що наразі є неприйнятним. Відповідно, підручники з історії України, видані у 2016 р., мають суттєві покращення релігієзнавчого складника, проте потребують якісного методичного супроводу для нівелювання небезпечних тенденцій у викладі/ігноруванні інформації про нехристиянські релігії.

Ключові слова: історія України; підручник; 8 клас; загальноосвітній навчальний заклад; іслам; іудаїзм; християнство; релігієзнавство; складник; компетентність.

Наразі в Україні розроблено новий Закон «Про освіту», концепцію «Нової української школи» та оновлено конкурс підручників для загальноосвітніх навчальних закладів і навчальні програми для учнів 5–9 класів. Логічний поступ, відповіді на виклики суспільства. Проте, чи дійсно все це відображає розвиток і ефективність?

Нині актуальним є звернення до педагогіки партнерства, готовності до інновацій, нових стандартів і результатів навчання, автономії школи і вчителя, теми фінансування освіти [6, с. 2–3]. Для пересічного громадянина, що має дитину/дітей, які ходять до загальноосвітнього навчального закладу, зміни в освіті, окрім декларованих законодавчими та нормативними документами, можуть бути насправді помічені через підручники. Адже діяльність вчителя здебільшого лишається опосередкованою (тобто «зчитується» через учнів), і тим, що дійсно можна перевірити на відповідність до загальнодержавних змін у процесі розвитку, є доступний матеріальний носій, який, окрім представлення думки автора, відповідає вимогам Міністерства освіти і науки України (тобто транслює офіційну позицію), слугуючи, певною мірою, дзеркалом сучасності.

Проблемі створення навчальної літератури, підручникотворення присвячено багато розробок. Це стосується як загальнодидактичних зауважень (Н. Бібік, Г. Васьківська, О. Савченко, О. Топузов), так і наукових пошуків з проблематики окремих предметів з огляду на специфіку досліджуваної теми: формування історичної, дослідницької, інформаційної компетентностей, культурологічного, правознавчого, релігієзнавчого складників (К. Баханов, А. Булда, В. Власов, Т. Ладиченко, Ю. Малієнко, Т. Мацейків, П. Мороз, О. Пометун, Т. Ремех, І. Смагін та ін.). Проте, зважаючи на необхідність формування такої компетентності, як «Обізнаність та самовираження у сфері культури», що передбачає, серед іншого, «глибоке розуміння власної національної ідентичності як підґрунтя відкритого ставлення та поваги до розмаїття культурного вираження інших» [6, с. 12], відсутність достатньої уваги до культурологічно-релігієзнавчого у своїй суті аспекту викликає занепокоєння.

Метою цієї статті є проаналізувати рекомендовані МОН України у 2016 р. підручники з історії України для 8 класу загальноосвітніх навчальних закладів з огляду на формування культурної компетентності у її релігієзнавчому вимірі

шляхом виокремлення контексту подання інформації та оціночних суджень, які на її ґрунті формуються, а також дослідити основні тенденції, притаманні вищезазначеному матеріалу, в результаті чого окреслити ймовірні наслідки такого викладу.

Підвищеною контроверсійністю відзначається робота з програмами, підручниками, посібниками, комплектами з історії України. Окремо обґрунтовувати це не бачимо потреби, оскільки «метою шкільної історичної освіти є: а) формування вільної особистості, яка визнає загальнолюдські та національні цінності та керується морально-етичними критеріями та почуттям громадянської відповідальності у власній поведінці; б) виховання засобами історії громадянської свідомості, зорієнтованої на патріотичне почуття приналежності до власної країни та до її спільних історичних, політичних і культурних цінностей, а також на демократичні пріоритети і злагоду в суспільстві; в) прищеплення толерантності та поваги до різних поглядів, релігій, звичаїв і культур, уміння знаходити порозуміння з іншими людьми задля досягнення суспільно значущих цілей» [5], а історія України насичена великою кількістю подій, які мають багатоаспектне тлумачення.

Особливо складна ситуація, враховуючи вищевикладений компетентнісний аспект, складається з підручниками з історії України для 8 класу, які охоплюють проміжок з XVI по XVIII ст., насичений на теренах нашої держави як військово-політичними, так і соціально-культурними подіями. Зважаючи на часові рамки, у програмі і практично у всіх текстах присутні явно виділені релігієзнавчі у своїй суті знання («Криза православної церкви в XVI ст. Реформаційний та контрреформаційний рухи в Україні. Пересопницьке Євангеліє ... Полемічна література. Православні братства. Василь-Костянтин Острозький. Церковні собори в Бересті 1596 р. Розкол православної церкви. Утворення унійної (греко-католицької) церкви. Боротьба за відновлення православної ієрархії. Реформи митрополита Петра Могили», церковне життя в козацькій Україні наприкінці 50-х років XVII – на початку XVIII ст. [5]. Виходячи ж з того, що оновлену програму було затверджено практично через рік після видання підручників, які виграли конкурс, то на невідповідності у назвах тем і їх формулюваннях ми не зважатимемо.

Для зручності пронумеруємо підручники для 8 класу загальноосвітніх навчальних закладів (відповідно алфавітного порядку першої літери першого автора, вказаного на обкладинці) римськими цифрами таким чином:

I – І. О. Бурнейко, О. В. Наумчук, М. Є. Крижановська, О. Ф. Штанько «Історія України» (вид-во «Астон», 2016, 296 с.);

II – В. С. Власов «Історія України» (вид-во «Генеза», 2016, 256 с.);

III – О. В. Гісем, О. О. Мартинюк «Історія України» (вид-во «Ранок», 2016, 272 с.);

IV – Н. М. Гупан, І. І. Смагін, О. І. Пометун «Історія України» (вид-во «Освіта», 2016, 302 с.);

V – Н. М. Сорочинська, О. О. Гісем «Історія України» (Навчальна книга – Богдан, 2016, 304 с.);

VI – О. К. Струкевич «Історія України (вид-во «Грамота», 2016, 272 с.);

VII – Г. К. Швидько, Р. О. Чернобай «Історія України» (вид-во «Генеза», 2016, 352 с.).

З огляду на те, що програма передбачає увагу до кризи православ'я у XVI ст., братств, Реформації та Контрреформації, на цих темах (параграфів, розділах – залежності від структурного поділу конкретного підручника) окремо зупинятися не будемо, оскільки вони, хоча й дещо в різному вигляді й з різними акцентами, але все ж з необхідністю представлені в усіх підручниках. Більш цікавим, показовим і характерним є висвітлення тих тем (аспектів), що лише дотично стосуються релігієзнавчої проблематики. Аналіз всіх текстів проведемо за наступними критеріями:

а) висвітлення інформації про мусульман (іслам) та аксіологічна спрямованість;

б) увага до іудеїв;

в) повсякденне релігійне життя (окрім аспектів, чітко обумовлених програмою) – сакральні споруди, звичаї тощо.

На нашу думку, виділення таких критеріїв дасть змогу окреслити цілісне бачення відповідним автором/-ами релігієзнавчої за своєю суттю проблематики.

Насамперед, зупинимось на «ісламському питанні» у підручниках. Це зумовлено декількома причинами: актуальністю стереотипів про мусульман у сучасному світі поряд з потужним поширенням цієї релігії у світі та вкрай неоднорідним представленням; географічною близькістю з Кримським ханством як особливим за світоглядом та традиціями світом; складнощами асиміляції українських мусульман-переселенців (з Криму та зони проведення АТО). Серед проаналізованих нами текстів підручників, III і V відзначаються насиченістю термінологічного апарату, пов'язаного з ісламом (III – с. 68, V – с. 17), проте в обох випадках виникає питання про доречність такої деталізації. Визначення «Гарем – жіноче приміщення в будинку мусульманина, де утримувалися жінки й наложниці господаря» несе чіткі негативні конотації – «утримувалися», «жінки й наложниці», «господар» (не зрозуміло – будинку чи жінок). У цілому дефініція виглядає вкрай спрощеною (особливо враховуючи термінологічну насиченість іншого тексту). Проте у цих же підручниках (у III – на с. 64–64, у V – на с. 83) подано суспільний устрій Кримського ханства із зазначенням (побіжним) місця неісламських верств населення, є згадки про їх права і становище, що засвідчують навіть дещо більш вигідне становище порівняно з тими самими верствами на території материкової України.

Занепокоєння викликає неодноразова згадка про те, що козаки були захисниками від мусульман (напр., II – с. 81 «Чому перемога під Хотиним принесла козацтву славу «рятувальників християнської цивілізації»?», III – с. 21, VI – с. 12 «Виникнення козацтва було зумовлене тим, що через Україну проходив Великий Кордон, який розділяв християнський і мусульманський світи», V – с. 86 «козацтво стає відомим у Європі. У ньому вбачають захисника європейської християнської цивілізації від наступу ісламського світу» тощо). Звісно, що було протистояння, у тому числі за релігійною ознакою. Проте вона

не була провідною, насамперед конфлікти носили політико-економічний характер. Відповідно, наскрізне проведення лінії «козак (українець) захищає від мусульманина (ворога-загарбника)» може призвести до підсвідомого формування помилкового стереотипного асоціативного ряду «мусульманин – ворог для українців».

З огляду на це більш виваженим виглядає нейтральний зріз повсякденного життя, як це подано на двох прикладах про іудеїв (у II – на с. 14, 17, у V – на с. 26) у контексті етнічного населення території України та його місця поряд з іншими групами. Найбільш вдалим кроком формування шанобливого ставлення до культурних (відповідно, й інших, адже всі вони є нероздільно взаємопов'язаними) здобутків населення сучасної території України вважаємо приклади сакрального будівництва, наведені в VI на с. 54.

Водночас необхідно відмітити, що, окрім зазначених згадок, про іудеїв у проаналізованих підручник більше не йдеться. Ані про специфіку їх становища (у православному або католицькому оточенні), ані про їх знищення за етнічно-релігійною ознакою за Б. Хмельницького, ані в інших аспектах. Єдиним питанням є в VII на с. 207 «Чи існувала в Гетьманщині національна й релігійна дискримінація?». Проте текст параграфа не дає змоги знайти на нього відповідь, посилань до інших джерел немає, та й дискримінація, скоріше, стосується протиставлення католиків і православних (про що йшлося раніше в контексті взаємин українців і поляків). Показовою є фраза з III, с. 104: «У тогочасній Україні саме релігійне гноблення було чинником, що об'єднував представників різних верств у їхніх протестах проти польської влади», тобто, відбувається ототожнення релігійної та етнічної самоідентифікації, що прослідковується в усьому тексті (с. 19, 36 та ін.), внаслідок чого відбувається формування такого ж за суттю, як зазначалося вище, небезпечного ланцюжку «поляк – католик – ворог», що є особливо небезпечним з огляду на євроінтеграційний поступ сучасної України.

На нашу думку, така неухважність до повсякдення, особливо з огляду на вкрай заполітизований виклад історії України (зумовлений нормативними вимогами), має прямі негативні наслідки: учні не усвідомлюють, що іудеї здавна жили поряд з українцями, мали свою соціально-економічну нішу в суспільному устрої. Відповідно, наступні події масового переселення і знищення іудеїв у XX ст. виглядають несуттєвими (логічним від учнів виглядатиме питання на кшталт «Оскільки ми не знаємо про їхню роль, то чи втрачаємо щось із їх втратою?»).

На фоні незадовільної ситуації з релігієзнавчими аспектами нехристиянського характеру, висвітлення аспектів православного, католицького і протестанського життя є суттєво кращим: є словникові виноски понять, залучено велику кількість візуальних образів (зображення храмів, ікон), цитат з історичних документів (характерно в різній мірі всім підручникам, особливо ж насиченими в цьому аспекті є I, II, IV). Увага до реформаційного руху, особливо з огляду на святкування цього року 500-річчя Реформації (і перший для України приклад надзвичайно масового протестанського за основною ідеєю

відзначення дня Подяки в центрі Києва 16–17 вересня 2017 р. є показником того, що тема не побіжна, а має вагоме значення для осягнення учнями ситуації сьогодення), є виправданою та засвідчується лише декількома згадками про кальвінізм. Здебільшого, зазначена тема в підручниках розкривається контрреформаційними явищами, діяльністю ієзуїтів зокрема (що засвідчує ефективність такої діяльності). Особливо вагомою вважаємо увагу до повсякденного життя із зазначенням релігійних аспектів. Здебільшого це стосується життя козаків (напр., II, с. 88), і лише в IV є згадки про язичницькі вірування українців.

З огляду на вищезазначене, приходимо до наступних висновків. Для всіх підручників є характерним християноцентризм у викладі релігієзнавчих за своєю суттю знань, що в цілому є цілком виправданим. Проте неувага до інших релігійних течій у контексті історичних подій і явищ суспільно-культурного життя України XVI–XVIII ст. є неприпустимим спрощенням. Уваги потребує наявний виклад інформації про мусульман та католиків, адже з аксіологічної точки зору він є невиваженим, потенційно провокує формування стереотипів, що шкодять толерантному сприйняттю відповідних культурно-релігійних представників. Незадовільною є ситуація з висвітленням (*de facto* – відсутністю) іудаїзму як релігії, представники якої багато століть жили пліч-о-пліч з українцями. З огляду на поліконфесійність та мультиетнічність України подібні спрощення, навіть з огляду на обтяженість програми та, відповідно, підручників з історії, виглядають неприпустимим спрощенням. Проте необхідно відзначити значно більш високоякісне, порівняно з попередніми виданнями, з точки зору релігієзнавства включення до підручників інформації (як авторської, так і словникової, документальної, візуальної) християнського наповнення.

Виокремлені аспекти стосуються проблеми не стільки змістовного наповнення, скільки методичного обґрунтування специфіки роботи із нехристиянською складовою. Саме це наразі, поряд з необхідним доопрацюванням програми з огляду на світову тенденцію до деполітизації та девоєнізації викладу історії у загальноосвітніх навчальних закладах загалом, виступає основною темою для подальшої наукової роботи з методичної розробки релігієзнавчого складника історичної освіти.

Використані джерела

1. Бурнейко І. О. «Історія України»: підручник для 8 класу загальноосвітніх навчальних закладів / І. О. Бурнейко, О. В. Наумчук, М. Є. Крижановська, О. Ф. Штанько. – Вид-во «Астон», 2016. – 296 с.
2. Власов В. С. Історія України: підручник для 8 класу загальноосвіт. навч. закл. / В. С. Власов. – К.: Генеза, 2016. – 256 с.
3. Гісем О. В. Історія України: підручник для 8 класу загальноосвіт. навч. закладів / О. В. Гісем, О. О. Мартинюк. – Х.: Вид-во «Ранок», 2016. – 272 с.
4. Гупан Н. М. Історія України: підручник для 8 класу загальноосвіт. навч. закладів / Н. М. Гупан, І. І. Смагін, О. І. Пометун. – К.: Видавничий дім «Освіта», 2016. – 320 с.
5. Історія України. Всесвітня історія. 5–9 класи. Навчальна програма для загальноосвітніх навчальних закладів (затверджена Наказом Міністерства освіти і науки

України від 07.06.2017 № 804) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/navchalni-programi-5-9-klas-2017.html>

6. Концептуальні засади реформування середньої школи «Нова українська школа» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mon.gov.ua/%D0%9D%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D0%BD%D0%B8%202016/12/05/konczepczya.pdf>

7. Сорочинська Н. М. Історія України : підручник для 8 класу загальноосвіт. навч. закл. / Н. М. Сорочинська, О. О. Гісем. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2016. – 304 с.

8. Струкевич О. К. Історія України : підручник для 8 класу загальноосвіт. навч. закл. / О. К. Струкевич. – К. : Грамота, 2016. – 272 с.

9. Швидько Г. К. Історія України : підручник для 8 класу загальноосвіт. навч. закл. / Г. К. Швидько, П. О. Чорнобай. – К. : Генеза, 2016. – 352 с.

References

1. Burneiko I. O. «Istoriia Ukrainy» : pidruchnyk dlia 8 klasu zahalnoosvitnikh navchalnykh zakladiv / I. O. Burneiko, O. V. Naumchuk, M. Je. Kryzhanovska, O. F. Shtanko. – Vyd-vo «Aston», 2016 – 296 s.

2. Vlasov V. S. Istoriia Ukrainy : pidruchnyk dlia 8 klasu zahalnoosvit. navch. zakl. / V. S. Vlasov. – Kyiv : Gheneza, 2016. – 256 s.

3. Hisem O. V. Istoriia Ukrainy : pidruchnyk dlia 8 klasu zahalnoosvit. navch. zakladiv / O. V. Hisem, O. O. Martyniuk. – Kh. : Vyd-vo «Ranok», 2016. – 272 s.

4. Hupan N. M. Istoriia Ukrainy : pidruchnyk dlia 8 klasu zahalnoosvit. navch. zakladiv / N. M. Hupan, I. I. Smahin, O. I. Pometun. – K. : Vydavnychi dim «Osvita», 2016. – 320 s.

5. Istoriia Ukrainy. Vsesvitnia istoriia. 5-9 klasy. Navchalna prohrama dlia zagaljoosvitnikh navchalnykh zakladiv (zatverdzhena Nakazom Ministerstva osvity i nauky Ukrainy vid 07.06.2017 # 804) [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/navchalni-programi-5-9-klas-2017.html>.

6. Konceptualni zasady reformuvannia serednoi shkoly «Nova ukrainska shkola» [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://mon.gov.ua/%D0%9D%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D0%BD%D0%B8%202016/12/05/konczepczya.pdf>.

7. Sorochynska N. M., Hisem O. O. Istoriia Ukrainy : pidruchnyk dlia 8 klasu zahalnoosvit. navch. zakl. / N. M. Sorochynska, O. O. Hisem. – Ternopil : Navchalna knyha – Bohdan, 2016. – 304 s.

8. Strukevych O. K. Istoriia Ukrainy : pidruchnyk dlia 8 klasu zahalnoosvit. navch. zakl. / O. K. Strukevych. – K. : Hramota, 2016. – 272 s.

9. Shvydko H. K. Istoriia Ukrainy : pidruchnyk dlia 8 klasu zahalnoosvit. navch. zakl. / H. Shvydko, P. O. Chornobai. – Kyiv : Heneza, 2016. – 352 s.

Кришмарел В. Ю.

УЧЕБНИК ПО ИСТОРИИ УКРАИНЫ ДЛЯ 8 КЛАССА: АНАЛИТИКА РЕЛИГИОВЕДЧЕСКОЙ СОСТАВЛЯЮЩЕЙ

Статья посвящена анализу учебников по истории Украины для 8 класса общеобразовательных учебных заведений с точки зрения реализации религиозного компонента, который выступает неотъемлемой частью формирования компетентности «Осведомленность и самовыражения в сфере культуры». Проведенное исследование показало, что изложение религиозного компонента является христианоцентричным, но по сравнению с предыдущими учебниками – значительно более взвешенным, насыщенным терминологически, документально, визуально. Другие религиозные течения практически остаются без внимания. Кроме того, имеется тенденция к формированию ассоциативных аксиологических связей «мусульманин – враг», «поляк – католик – враг», что на сегодняшний день является неприемлемым. Соответственно, учебники по истории Украины, изданные в 2016 году, имеют существенные улучшения религиозного компонента,

однако нуждаются в качественном методическом сопровождении для нивелирования опасных тенденций в изложении/игнорировании информации о нехристианских религиях.

Ключевые слова: история Украины; учебник; 8 класс; общеобразовательное учебное заведение; ислам; иудаизм; христианство; религиоведение; составляющая; компетентность.

Kryshmarel V.

TEXTBOOKS ON HISTORY OF UKRAINE FOR 8 FORM: ANALYTICS OF THE RELIGIOUS COMPONENT

The article is devoted to the analysis of textbooks on the history of Ukraine for the 8th form of general education institutions from the viewpoint of implementation of the religious component, which serves as an integral part of the formation of competence "Awareness and self-expression in the field of culture". The texts are considered from the standpoint of covering issues of Islam, Judaism, everyday manifestations of religion, in those points that are not represented by exact program requirements, but are necessary in terms of the formation of a coherent historical picture of the world. Axiological load is extremely important, because it forms the attitude to the adjacent by thematic content modern events. The conducted research has shown that the exposition of the religion-related component is Christian-centric, but compared with previous textbooks - much more balanced, rich terminologically, documentary, and visually. Other religious movements are practically out of sight (several references to Muslims in the context of the Crimean Khanate population (including intellectual and cultural-artistic achievements); Jews - extremely briefly in the lists). In addition, there is a tendency towards the formation of associative axiological links "Muslim-enemy", "Pole-Catholic-enemy", which is currently unacceptable. Accordingly, textbooks on the history of Ukraine issued in 2016 have significant improvements in the religious component, but require high-quality methodological support for levelling dangerous tendencies in reporting / ignoring information about non-Christian religions.

Key words: history of Ukraine, textbook, 8 form, general educational institution, Islam, Judaism, Christianity, religious studies, component, competence.

УДК 53(07)

ОСОБЛИВОСТІ ЗМІСТОВНОГО НАПОВНЕННЯ НАВЧАЛЬНОГО ПОСІБНИКА З ФІЗИКИ ДЛЯ ВИЩИХ ТЕХНІЧНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ В КОНТЕКСТІ ВПРОВАДЖЕННЯ STEM-ОСВІТИ (ІНТЕГРОВАНІЙ ПІДХІД)

О. С. Кузьменко,

кандидат педагогічних наук, доцент,

Кіровоградська льотна академія

Національного авіаційного університету,

e-mail: Kuzimenko12@gmail.com

Н. О. Гончарова,

кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник

Інститут педагогіки НАПН України,

e-mail: leobet@ukr.net

У статті розглядається проблема інтегрованого підходу та добору навчального матеріалу до змісту навчальних посібників з фізики для вищих навчальних закладів